१८९

उ. ग्रंथ. १८०८

रसंशोधन

लेखक–

गणेश रामकृष्ण हव

होमरकृत इलियडचें का

विश्वनाथ नारायण

चरित्र, श्रीगणेशपु

(गोल्डस्मिथकृत डेझर्टेड

आर्यावृत्तांत भाषांतर व

(श्रीव्यासकृत महाभा

मोरोपंतकृत आर्या

ांची तुलना कर

) यांचे

११८९३

लायब्ररी, सातारा.

नं. १८९

प्रकाशक–गणेश रामकृष्ण हवलदार

आंग्रेवाडी, गिरगांव, मुंबई.

SHRI CHA. PRATAPSINH
MAHARAJ (THORLE)
NAGAR WACHANALAYA, SATARA.
088813

प्रस्तावना

एकाद्या धंद्यांत स्थिर होण्यापूर्वी, हल्लींच्या परिस्थितींत आमच्या शिकलेल्या तरुण मण्डळीच्या तीन ककारांचा (काय, कांचन व काळ यांचा) अक्षम्य व्यय कसा होतो तें तीन वर्षांपूर्वी प्रसिद्ध केलेल्या आपल्या वृत्तिसंशोधन नामक लघुकाव्यांत प्रस्तुत ग्रंथकारानें दाखवून दिलें आहे. आतां स्त्रीपुरुषांच्या सामाजिक दर्जात रूढ असलेल्या विषमतेची जाणीव शिकलेल्या मुलींस होत असल्यामुळें व जुन्या विचारांच्या वडील मण्डळीचें व नव्या विचारांच्या मुलींचें पटत नसल्यामुळें वरसंशोधनाचें कार्य किती अनवस्थित झालें आहे तें दाखविण्याकरतां हें लघुकाव्य जुन्या नव्या विचारांच्या वाचकांस सादर करण्यांत येत आहे.

आंग्रेवाडी,
गिरगांव.
५ जून १९३७

गणेश रामकृष्ण हवलदार.

वरसंशोधन

प्रसंग १

निर्मीत जो गगनिं वायु सदा अदास ।
पक्षी पशू वनिं विमुक्त चरावयास ॥
स्त्रीजाति ही परवशा परि मानवाची ।
निर्मीत तोचि विधि वा दुसरा नवाची ? ॥१॥

वाटे जुन्याच विधिची बनली जडा धी ।
ती निर्मितां पुरुषजाति अशेष आधीं ॥
तेणें पुढें न समनिर्मिति त्यास साधे ।
स्त्रीजातिला विषमता मरणान्त बाधे ! ॥२॥

मातें अशी विषमता कळण्या, विधाता ।
देई दयाविषय एक बघूनि माता ॥
हें संचितें घडुनि ये, अथवा डहाळी ।
मोडे, बसे वरतिं काकहि त्याच काळीं ? ॥३॥

माझी माय वदूं कशी, जन वदे, नांदे सदा सासरीं ।
दासाची न तिला परी तिच्चिच ये त्या एक दासा सरी ! ॥
आशीर्वाद दिले बहू गुरुजनें "हो अष्टपुत्रा तिशीं" ।
झाला पुत्र न एक तों तिज गमे लागे वटूं बत्तिशी ! ॥४॥

या स्पष्ट अप्रिय परिस्थितिमाजि एक ।
झालें अयाचितपणें तिज मींच लेंक ! ॥

आतां परी मन तिचें अति मोद पावे ।
पाठान्तरें गुरु सशिष्य जसा सुखावे ! ॥५॥

माता सजे गृहिं व अंगणिं वेल तुम्बी ।
कैसें न कौतुक करील कुणी कुटुम्बी ? ॥
क्रीडेंत धेनुसुत खावुन वेल जाय ! ।
नेई हरून रविचा सुत तेंविं माय ! ॥६॥

" आई " व " ओ ! " मधुर शब्द सदैव जेथें ।
होते घरीं घुमत आज परन्तु तेथें ॥
आईस बाहत फिरून दिशांत दाही ।
कर्णांत " ओ " न पडतो मम एकदांही ! ॥७॥

ज्यां खेळवीत असतां बसवून अंकीं ।
होई पित्यास सुख ज्यास अगण्य अंकीं ॥
तो त्यां मुलां निभविण्या करि दूर आजी ! ।
आजोळची मजसिं घेउन गेलि आजी ॥८॥

दादास पुष्कळ लळा प्रिय मावशीचा ।
ती त्यास ने, स्तव करूं किति मी अशीचा ? ॥
आला खरा समय ! " माय मरो बिचारी ! ॥
ती मावशी पण जगो " म्हणती विचारी. ॥९॥

योग्य तें करुनियां घटिकेला ।
तात दे मुलिं न थांग टिकेला ॥
तुष्ट होउनि म्हणे " वरि सोय ।
सोयरा पद निरर्थ न होय." ॥१०॥

प्रसंग २

होता मारित हांक मातुल सदा आजीस "आई" अशी ।
गेली तीच बसून हांक सहजीं माझ्या मुखींही तशी. ॥
आजी ऐकून ती रडे, कधिं म्हणे "केलें कसें ईश्वरें ! ।
'आई' कोण म्हणे मला,अहह ! मी आई कुणाची बरें !"

माझी झणीं जननिची स्मृति बालिकेची ।
होती विलुप्त; जन देतिल होउं कैची ? ॥
" आई कुठें ? " " वरतिं दाखिव बोट बाळ ! " ।
घेती कवाइत अशी करुनी दयाळ ! ॥२॥

उलटतां दिन, मास व वत्सर ।
रुचिर बाळपणास चढे भर. ॥
करुनियां श्रम वेंचुनियां धन ।
उरवि मातुलही मम हौंस न. ॥३॥

विविध खेळ किती ! कपडे किती !
पुरवितां कुणि हात न टेंकिती ॥
कितिक मोडुनि, फोडुनि मी फुगे ।
रडुनि आरडुनी रुसुनी फुगें ! ॥४॥

करिन यापरि, तें करुनी दिलें ।
जरी परोक्ष कुणी कुणी निंदिलें ॥
वदुं नये वदलें जरि बाष्कळ ।
म्हणति लोक " न ही मुखदुर्बळ. " ॥५॥

माझे पाहुनि लाड, बाळ अपुल्या आईस कोणी पुसे ।
"कां गे ! लाड असे कधीं न करिसी जेव्हां घरीं मी रुसें ?"
आई सांगत " माय जाय ग हिची देवाकडे म्हाळसे " ।
'केव्हां जाशिल तूंहि' बाळ वदलें आईस येई हंसें ! ॥६॥

ज्यांची अकृत्रिम गिरा विजयी सदैव ।
जीं लाभतात मनुजा असल्यास दैव ॥
व्हा त्या शिशूंसह जरा रमण्यांत दंग ।
स्वर्गाहुनी सुख मिळेल तदा सवंग ! ॥७॥

कोणी असाल दुसरे परि लोक साधे ।
ज्यांतें शिशूंत रमणें न मुळींच साधे ॥
ते हो तुम्हीं ! दुरुन घ्या बघुनी मुलींचे ।
जे खेळ चालति घरोघर बाहुलीचे. ॥८॥

तो धन्य जो पुरुष निर्मुनि बाहुलीला ।
लोकीं प्रदर्शित करी निज बाहु-लीला ॥
सासू, वधू, नणद, बालक एकटीच ।
ही बाहुली विविधवेश गमे नटीच. ॥९॥

वाटे मुलींस गृहिणी पद-पाठ सांगे ।
संसार त्यांस म्हणुनी बहु गोड लागे ॥
गावोनियां स्तुति अशा मग बाहुलीची ।
नाहीं कसा कमाविणार घसा विरिंची ! ॥१०॥

प्रसंग ३

कोणी पिण्या घे मुलगी ठकीला ।
पान्हा जसा ये तिज बैठकीला ॥
येई यशोदेस तसा न पान्हा ।
प्यायास घेतां पदरांत कान्हा. ॥१॥

" जा मण्डपांत. तुजला उरलें न भान
हे ऐक शब्द; शुभमंगल सावधान; ॥
शृंगार या करकरून सख्या मिळाल्या ।
आल्या लगीन बघण्यास अधीर झाल्या ". ॥२॥

चोरून अंतरपटावरुनी पहाणें ।
खोडी वरांत दिसते असुनी शहाणे ! ॥
सांगे वरा करवली " अशी काय घाई ? ।
आहे तुझीच तिजला वद कोण खाई ? " ॥३॥

गेलें लागुनियां लगीन शुभ ती वेळा जशी पातली ।
आजी येउनि बोल बोलिलि जणूं मोत्यॅच शिंप्यांतलीं ॥
" कोठेंही पुरुषाहुनी प्रकृतिची नाहीं दशा वेगळी ।
प्रेमें यास्तव घालिती वरवधू अद्वैतमाला गळीं ". ॥४॥

" माझें काय करीन काम अवघें येऊन सांगाल जें " ।
एकाही नव्हतें मुखीं वचन हें जें सांगकाम्या सजे ॥
कोणाची बसुनी मुली न बघती आतां जरा वाट ती ।
एकी कुंकुं, दुज्या मुठी भरुनियां ती शर्करा वांटती. ॥५॥

तों " जांवई " कुणि म्हणे " हळवा भुकेचा " ।
"सोसेल आज तरि त्यास उशीर कैंचा !" ॥
कां वाढतील न मुली अज शीघ्र पानें ? ।
राहे सजीव अधिकार बजावल्यानें ! ॥६॥

पंक्ती विशेष सजल्या बसतां विहीण ।
झाला उन्हांत मिरवून बहूत शीण. ॥
कोणी म्हणे " म्हण सये ! डगुमावशीस ।
गाणें ' गडे ग ! पुरली मनिची न हौंस " ॥७॥

माता म्हणे " सकल वित्त करून गोळा ।
म्यां पोटचा निजकरें उचलून गोळा
आहे दिला अज तुम्हांस करून मान
पाळा तया जपुन नित्य मुलीसमान." ॥८॥

झाली रात वरात काढिति, तदा वाद्यें बहू वाजती ।
बाळा घालविली कशी शिशुपणीं ! कोणी न नांवांजती !॥
झांलें अंगण शून्य, चित्तहि तसें, मी जाहलें बावरी ।
कन्या काष्ठमयी व्यथाकर अशी ! व्हावी किती जी खरी !

ऐशा अंगणिं मैत्रिणी जमुनियां कीं पाखरें गोजिरीं ।
चाले चिल्बिल खेळ जोंवरि सुरू राहे तिथें तोंवरी ॥
नाना खेळुन खेळ मारुन उड्या नाचून साऱ्या दिनीं ।
होतां भातुकली घरोघर मुली जाती सुखें भुर्दिनीं. ॥१०॥

प्रसंग ४

हे खेळ मातुल बघे नच सौख्य पावे
खेळांत सर्व मुलिचें वय कां खपावें ? ॥
होतां विवाह पतिच्या गृहिं सज्ज सेवा ।
मांडे मनांत मग शिक्षणरूप सेवा ! ॥१॥

आजीलागीं भुरळ पडली मानला हा विचार ।
शाळेमाजी दवडि मजला लोटला नाहिं वार ॥
खोटें वाटो खचित कथितें हा खरा कोंडवाडा ।
राखी त्या स्त्री, प्रिय जिस छडी लावुनियां कवाडा. ॥२॥

ग्रासांत किन्तु पहिल्याच पडून माशी ।
या बाईचें शिकवणें गिळवे न माशीं ॥
ज्यांच्या अहा ! करतला नमितें सरोज ! ।
त्याही शिशूंस छडिचा सहवास रोज ! ॥३॥

शिक्षाव्रताहुनि दुजें व्रत जी न पाळी ।
त्या बाइचा परुष शब्द शिरे कपाळीं ! ॥
मातें खरोखर असा नच ताप साहे ।
आजी म्हणे " कठिण जाइल तापसा हे. ॥४ ॥

हत्यारांचा कायदा ह्या छडीला ।
केला नाहीं लागु कां या घडीला ? ॥
बुद्धीची ज्यां मानिती लोक कोठी ।
त्याही मंत्र्यां ना कळे चूक मोठी ! ॥५॥

जीतें न मातृपदलाभ घडून आला ।
ती स्त्री न योग्य शिशुशिक्षक व्हावयाला ! ॥
तूं सोड साळ. शिकवीन बसून पाशीं ।
विद्येविणें तुज न ठेविन मीं उपाशी " ॥६॥

आजी दे दर अक्षरास मजला खारीक वा रेवडी, ।
गोरी चांदणीच्या परीस अथवा पेपर्मिटाची वडी, ॥
पेढा जो न टके जिभेस, गळिं जी वर्फी विरे केशरी ! ।
झालें गोड असें घरांत शिकणें ज्यातें न कोठें सरी. ॥७॥

मी ओळखी त्वरित अक्षरसृष्टि सर्व ।
ज्ञानी म्हणाल तर होय मला न गर्व ॥
अज्ञाननाशकपर्यं मज याच जाणें ।
आनंद तो अनुभवाविण कोण जाणें ! ॥८॥

विद्येस मी बिलगता करि कौतुकाशीं ।
आजी म्हणे " अशि गुळा चिकटे न माशी. " ॥
आजीस नीतिविषयीं बलवत् अगत्य ।
माझ्या तिनें वसविलें वदनांत सत्य. ॥९॥

" हे ! आजि ! तूंच मम माय व तूंच बाप ।
मोजावया उपकृती न कुठेंच माप ॥
हें या ऋणें जड सदा शिर वांकवीन ।
गातील कीर्ति तव ते कुठले कवी न ? ॥१०॥

प्रसंग ५

एके काली घरिं उतरले पाहुणे वित्तशाली ।
तत्त्वींवांके जडनगभरें जेविं धान्याढ्यशाली ॥
आतिथ्याला त्वरित उत ये. केवढें पुण्य भाळीं ।
वाटे याची दिवशिं दसरा आणि आली दिवाळी. ॥१॥

पाहे त्याच्या नयनिं भरलें एक माझेंचि रूप ।
आजीलागीं म्हणत धरुनी पाहुणी ती हुरूप ॥
" वाटे आम्हां खचित तुमची नात शोभेल सून " ।
आजी बोले " कशि तुलितसा कस्तुरीशीं लसून !"॥२॥

ही मागणी हळुच घातलि पाहुणीनें ।
शेळीस कीं शपथ निर्दय वाघिणीनें ! ॥
डोकावुनी विरह भावि मला दटावी ।
कांपावया हिंव जणूं मज शीघ्र लावी ! ॥३॥

होता उभा जवळ भाभळभट्ट तूर्त ।
सारें तयास कळलें बहु होय धूर्त ॥
बोले " करील नकळे धण ही कुणाची ? ।
जी होय केवळ अमोल डबी गुणांची. "॥४॥

घेई भरून तपकीर तदा चिमूट ।
सेवी तिचें सुख जरा बसुनी निमूट ॥
कोणी बघून म्हणता श्रमतांच भूक ।
निद्रापराजित बसे शुकराज मूक ! ॥५॥

गालांत हास्य उठवी सुचतां उपाय ।
" आर्यी " म्हणे " कळुन या वरगोत्र काय." ॥
कर्णांत गोत्र पडतां मुरूडून नाक ।
सांगे " न गोत्र पटतें ! विधिचाचि वांक ! " ॥ ६ ॥

आली कळोन मजला परि गोष्ट साधी ।
कीं जाय औषधिविणें सगळीच आधी ! ॥
वेळींच सावध करून अम्हांस काई ।
ती पाहुणी सपरिवार निघोन जाई ? ॥ ७ ॥

कांहीं रडून लडिवाळपणें हंसून ।
मीं घेतलें वचन आजिस गुंतवून ॥
कीं मी तुझें लगिन तूं असतां अजाण ।
देणार नाहिं करुं हें विधिचें लिखाण ! ॥८॥

ऐसें धोरण ठेउनी प्रकटवी आजी मनीषा अर्जी ।
यत्ता चार मराठिच्या करुनियां तूं शीक गे इंग्रजी. ॥
शाळेची त्यजिली फिरून धरिली मी आर्जवें वाट ती ।
वस्तू अप्रिय आज त्या प्रिय उद्यां स्वार्थामुळें वाटती ॥९॥

होतांच संकलित चार यत्ता ।
आली मराठीवर इष्ट मत्ता. ॥
तेव्हां तिचें सोडुन मूळ तारूं ।
मी इंग्रजीचा बनलें उतारू. ॥१०॥

प्रसंग ६

मी इंग्रजी बघुन सुन्दर एक शाला ।
आजीस वंदुनि निघें जंव जावयाला ॥
मामा म्हणे " सफल हेतु तुझा घडावा ।
या कारणें तुज असो खग चास डावा. " ॥१॥

ती वस्तु विस्मृत पुन्हा जशि आठवावी ।
विद्या तशीच अचकी मज येत जावी. ॥
आश्चर्य हें समजतां मुख आणि बोट ।
यांची सदैव करिती जनलोक भेट. ॥२॥

मामा कधीं कधिं धरून मदीय पाठ ।
पाही घडे नव कसे करिं कण्ठपाठ; ॥
देऊं म्हणे " तुजसिं शिक्षण तें उदार ।
ज्या मानिती सकल उन्नतिचेंच दार. " ॥३॥

जातां ज्यांतुनि नित्य येत नयनीं कांहीं जणांच्या टिपें ।
गेलें इंग्रजिच्या पथें सहज त्या टाकोनि मोठीं टिपें ! ॥
ऐकोनि स्तुति आपुली जनमुखें जी लाजलें सर्वदा ।
ती मी वाजवुं आज कां निजमुखें माझी तुतारी वदा ? ॥४॥

संक्षेपें कथितें म्हणून शिरलें मी विश्वविद्यालयीं ।
जेथें सर्व उभारणी त्रिभुवनीं गाजे परीक्षामयी । ॥
तेथेंही पदव्यांसवें मिळविलीं मी थोरलीं बक्षिसें ।
लोकां दाखविलें स्त्रिया असति या सोनें, न साधें शिसें ५

अभ्यासवृत्त मज रोजनिशी पहातां ।
लागे करून बहुशोधन अल्प हाता ॥
त्या काळचे स्फुट विचार मनःप्रविष्ट ।
होतात दृश्य परि ते न तसे विशिष्ट. ॥ ६ ॥

येतांना फिरुनी प्रभातसमयीं मी सर्वदा आढळें ।
सायाह्नीं लघुकाळ बेत न मम क्रीडागृहींचा ढळे ॥
व्याख्यानें रुचती तशीं प्रवचनें चर्चाहि संबद्ध ती ।
अभ्यासांतिल खण्ड काढि भरुनी माझी अशी पद्धति. ७

या पृथ्वीच्या सतत फिरला भानु जो भोंवतालीं ।
त्या वाटोळ्या उलट घिरट्या आज पृथ्वीच घाली ! ॥
नाहीं ज्ञान स्थिर कधिं, असें तत्त्व पाडोनि कानीं ।
शिष्यालागीं शिकविलि बरी बुद्धि अध्यापकानीं. ॥८॥

जुनेंच सोनें व नवें कथील ।
कसें असें जो कवि तो कथील ? ॥
जुन्या जुन्याच्याच करून राशी ।
कां ठेवणें त्या धरुनी उराशीं ? ॥ ९ ॥

मेंढीस केल्या गुरु, खंदकातें ।
नेतां तिनें, काय पुसाल " कां तें ? " ॥
गर्भान्ध ती निष्फल होय भक्ति ।
होते जयी नित्य विचारशक्ति ! ॥१०॥

प्रसंग ७

येवोनी हितपूर्वचिंतक सखे जे आप्त मध्यंतरीं ।
लग्नाचे गुणवर्णुनी परतले संसारधन्वंतरी ॥
आतां ते फिरूनी उठाव करिती होतांच विद्या पुरी ।
आजीलाहि विचार फार पडला; तो तात राहो दुरी. ॥१॥

"माघारी फिरली हिची" कुणी म्हणे "सारी कुमारीदशा।
तारुण्योदय जाहला ! अधिक मी आतांच सांगूं कशा ! ॥
धर्माची रति शुद्ध, रूढि बलवत्, चोखा सदाचारही ।
संभाळा हितकाम धार्मिक अशीं तत्त्वें सदा चार हीं." ॥२॥

आजीच्या पुढतीं सनातन उभा केला जनें धर्म तो ।
एका हातिं जनापवाद दुसऱ्या हातीं बहिष्कार तो ॥
होती स्वस्थ बसून साहजिकची हा सर्वही काळ जी ।
आतां दुःखद राहिली जडुनिया आजीस त्या काळजी. ३

सारा तिचा त्वरित धीर उडे मनींचा ।
पाला जसा उडतसे पवनें वनींचा ॥
अंतर्व्यथा प्रकटवी, दुसरी तशी न ।
स्त्री दावुनी मुख फिकें पडदानशीन ! ॥४॥

आजी तों मनिंच्या मनीं पुटपुटे " ये विघ्न हें घातुक !
केलें काय व काय होइल पुढें कोणा नसे ठाउक ! ॥
सोडा नेम धरून धोंड गिरिच्या माथीं उभें राहुनी ।
जातांना भलतीकडे उडतची ती नांवरे मागुनी ! ॥५॥

वाटे बालविवाह काय नडला माझ्या मुलीला जरा
आतां प्रौढविवाह नातिस तरी मानो, न जो लाजरा !
विद्या सर्व सरे व शोधन उरे तीच्या वराचें परी ।
आशा कीं कृतकृत्य, तें करुनियां—होईन मी लौकरी.॥६॥

आले हे तुळसीविवाह जवळी द्याया जनां सूचना ।
लग्नाच्या उजवा मुली कधिं तरी त्या द्यावयाच्याच ना ?॥
सांगे माभळभट्ट ‘ योग दिसतो यंदांच या मोसमीं ।
झाल्या हें उलथें, धरीन न कधी पंचांग हातांत मीं ’॥७॥

ही गोष्ट होय न नवी दिसते अनादी ।
सर्वत्र सर्वचि मुलें असतात नादी ॥
घ्या त्यांतलें उचलुनी अज कोंकरूं ही ।
वाचा खपे नच तयास ‘ नको करूं ही ! ’ ॥ ८ ॥

विद्यार्थी म्हणजे खरेंच कथितें कीं आज जो तो उठे ।
स्वच्छन्दें सफरी मधून मधुनी काढी कुठेच्या कुठे ! ॥
भाचेरीं जमवून जाय करण्या मामाच देशाटन ।
तेणें शिक्षण पूर्ण होय म्हणुनी मी घेतला हट्ट न. ॥९॥

ओझें शिरीं मम नभासम हें पहातें ।
जोगेश्वरीच उतरील हळूच हातें ॥
नाहीं उळीग इवलीहि हिच्या पित्याला ।
देईल ती उचित बुद्धि तथापि त्याला !” ॥१०॥

प्रसंग ८

म्हातारा न तसा, तसा न तरणा माझा बिचारा पिता ।
लग्नाचें वय हें सखे ठरविती कन्या तया अर्पितां ॥
राणी नूतन देखणी मम पिता पाणी न पी तीविणें ।
ठेवावें न मुठींत कां न असल्या त्या दादल्याला तिणें !॥१॥

ताताचें चुकतांच त्यास हिणवी पाहून ही त्याकडे ।
" होतें सांगितलें तसें परि तुम्हां माझें दिसे वांकडें ॥" ॥
"भाग्यें" तात म्हणें तदा "चतुरही भार्या सुशीला भली ।
दावाया चुकतांच वाट मजला पाटी पथीं लाभली !" ॥२॥

एका कडोसरिस हातरुमाल साजे ।
किल्ल्या दुजीस पतिवित्त गमे तिला जें ॥
ती एवढ्यांतचि मनीं बहु तुष्ट राही।
त्याचें प्रदर्शन तिचा करि चेहराही ! ॥३॥

" आहेत काय घरिं "? " होइल भेट कोठें ? " ।
" येतील ते कधिं ? " पुसोत लहान मोठे ॥
प्रत्युत्तरें उचित देउनि शीघ्र माई ।
त्यांतें पुसे " कुठिल ? कोण ? व काम काई ? " ॥४॥

भाज्या स्वादु करी व मिष्ट चटण्या ही भातही मोकळा ।
सोळावीहि हिची स्त्रियांस न दुजां ये सूपशास्त्रीं कळा. ॥
भूषालंकृतिचा हिच्या गिरवितां कित्ता स्त्रियांच्या गणें ।
व्हावें कां न अशा स्थितींत पतिला आकाश तें ठेंगणें !॥५॥

" तो " आणि " ती " परि वृथा म्हणती भवा या !।
कीं " तेंच " तेथ न दिसे गृह शोभवाया ! ॥
तातास होय पुसट स्मृति आमची ती ।
स्वप्नांत अंधुकची जागृतिची प्रचीति ! ॥६॥

दादाला व मला घरास मधुनी प्रेमें पिता आणवी ।
जाणे तो न पुन्हां बसे कधि घडी जी मोडली ती नवी.॥
"हीं हो कोण ?"पुसे कुणी,मग म्हणे माई "मुलें आयतीं"।
आम्हीं झोंवतसों सदैवहि तिच्या नाकीं जशीं रायतीं !॥७॥

हें " आयतीं " पद पिडा करि मानसा जें
त्या काळकूटसम ही उपमा न साजे. ॥
वाणी मुळांत अपसव्य हिची न सोसे ।
आम्हींच तातगृह वर्जियलें नकोसें ! ॥ ८॥

असारे संसारे श्वशुरगृह जें सार म्हणती ।
वियोगें कान्तेच्या फिरुन उलटें तें समजती ॥
कळों आलें ताता बघुन अमुचा राग न सरे ।
मुलेंची आहेती श्वशुरगृहींचें सार दुसरें. ॥९॥

सासूरवाडिस पिता मग येउं लागे ।
आजी म्हणे " कुणि न यासम माउला गे !" ॥
" खर्चीन " तो म्हणतसे " शतशः धनास ।
आतां उशीर न करा वरशोधनास !" ॥१०॥

प्रसंग ९

गेली पार निशा, दिशा उजळल्या, झालें धुकें नाहिंसें।
कांहीं काळ परंतु पर्वतशिरीं किंचित्कचित् तें दिसे ॥
बाहेरी पडल्या स्त्रिया पुरुषही खाया हवा मोकळी।
पोरें धांवत चाललीं खपविण्या त्या वृत्तपत्रावळी !॥१॥

घालाया दुध चालले बसुनियां कोणी दुचाकीवर।
कर्णी मंडईचा पडे उठुनियां तो मंद मिश्रस्वर ! ॥
स्वारी शोधित चालतां पथिं कशी किर्कीर टांगा करी !
जागी होउनियां पुरी हलुहलु, आमोद चित्तीं वरी. ॥२॥

सर्वत्र जागृति अशी मग झोंप ही कां ?।
बाळीसची वश करी अशि अल्प शंका ॥
येतां, म्हणे विकृति कायिक काय गांजी ?।
खोलींत येउनि बसे मजपाशिं आजी. ॥३॥

तों बघे चिकटुनी शयनाला।
मी असें कृपण जेंविं धनाला ॥
अंग सर्व मम ती कुरवाळी।
सौख्य तें न विसरें कधिं काळीं. ॥४॥

प्रथम अंकुरली तनु, मागुती।
क्षणिक आलि न वा मज जागृती ॥
बदलुनी तितक्यांतचि मी कुशी।
कवळली गिरदी व तशी उशी ॥५॥

असुनि झोंप अशी मम अस्सल ।
गमलि आजिस ती परि नक्कल. ॥
हलवुनी वदली मजला मग ।
" प्रकृति नीट नसे तव काय ग ? " ॥६॥

अजिच वेळ टळे तव कासया ? ।
बघसि काय मुहूर्त उठावया ! ॥
जन मुहूर्त बघे लगिनास तो ।
लवकरी उठण्या नच लागतो. "॥७॥

हा शब्दसंचय मुहूर्त लगीन साधा ।
कर्णांत जाउन करीत बरीच बाधा. ॥
भाषा मला गमलिही सगळी कटाची ।
किंवा ध्वजा जणु पुरःसर संकटाची ! ॥८॥

मीं सांवरोन मन जों पुढतीं पहातें; ।
आजी पुसे कुशल तोंच वचें व हातें. ॥
बोलें तियेस " सुखरूप वसुंधरा ही ।
मी कां नसेन जर तींत संबंध राहीं ? ॥९॥

गुंडाळुनी वळकटीसह मी विचार ।
गेलें उठोनि पुरतें उघडून दार. ॥
जाणें न मी बसुन ती किति वेळ आजी ।
होती तिथेच सहजीं पसरून "आ" जी. ॥१०॥

प्रसंग १०

सोत्कण्ठ उत्सुक अधीर अशीच कांहीं ।
आजी दिसे मज अहर्मुखिं आज कां ही ? ॥
तें सांगतें. परत दिग्विजयी घराला ।
होता निशासमयिं माभळ भट्ट आला. ॥१॥

छाया फिरे व उलटे नुगती दुपार ।
आहारुनी गृह करी चरणप्रसार. ॥
श्वा अंगणीं मिटुन नेत्र पडून राही ।
तें पर्ण मात्र पडतां उघडून पाही ! ॥ २ ॥

तों ये तार-निघून वेळ मिनिटें बारा दहा वाजुनी ।
कन्या ये तुमच्याकडे उतरण्या जाणून मैत्री जुनी ॥
आहे सोबत पत्र एक, मम जें हेतू तुम्हांसीं खरे ।
सांगे स्पष्ट करून. नित्य अपुला स्नेहाभिलाषी खरे. ॥३॥

आजी ऐकुन तार बोलत "असे माझें मला थोडकें ।
व्याख्यानें म्हणती तसें कुठुनियां हें धाडिलें घोडकें ?" ।
चित्तीं मीं म्हटलें " न येइल पुन्हां बोलावुनी संधि ही ।
आजीला पटवीन चालत कशी सर्वत्र भिक्षांदिही " ॥४॥

आजी म्हणे " गुरुजि ! हा करुनी प्रवास ।
आलां न लागुनि दिला मज अल्प वास ॥
आहेत ते वर कसे ? किति ? याद काढा ! ।
चिंता हरील मम जी, गद जेविं काढा." ॥५॥

वर्णी घेउनि एक एक वर तो चाणाक्ष हा मामळ ।
येई सारचि काढण्यांत सगळें त्याचें दिसोनी बळ. ॥
मी ही उत्तर देउनी पटपटां लावीं तयाला पथा ।
आजी स्तब्ध बसे थिजून; कथितें त्यांतील कांहीं कथा. ६

" ग्रन्थीं जाय गढून घेउन करीं जो टिप्पण्यांची वही ।
ज्याची भूक जिरे, तहानहि मुरे, 'निद्रा विरे सर्व ही' ॥
वाडा तो दृढ शांतिचा पति बरा बाळीस या मन्मतें." ।
"शान्ति ब्रह्म नको नको पति मला पायांस मीं लागतें!"७

" आत्मा हें उपनाम पावुन वसे जो जीव देहोटजीं ।
सत्य ब्रह्मचि तो; जगत् परि दुजें देहादि मिथ्या अजी ! ॥
ऐसें जें पतिरत्न तत्त्व शिकवी पुण्येंच तें लाभतें." ।
"मिथ्यादृष्टि नको नको पति असा पायांस मी लागतें."

"वाक्याला पहिल्या पडे श्रवणिं 'हां'दूजास गे ! 'जी' तव ।
हांजी हांजिचि ही कळेल तुजला व्युत्पत्ति निष्कैतव. ॥
देताती दर जांभईस चुटकी दासी तसे दास ते. " ।
'दासाचार्य नको नको पति मला पायांस मी लागतें' ॥९॥

मीं बोललें पुढतिं " यांत अमोल ठेवा ।
गुंडाळुनी वरपुराण तथापि ठेवा ! ॥
या पाहुणीस वर येतिल जे पहाया ।
आख्यान लावतिल तें श्रवण्या चलाया ! " ॥१०॥

प्रसंग ११

" सांगा नांव " " शकुन्तला." " वय ? " " दिसे."
" वास्तव्य ? " " मुम्बापुरी." ।
'विद्या कोठवरी ?' 'प्रशस्त पहिल्या पंक्तींत बी.ए.पुरी.'॥
' येते पाककला ? ' 'न कार्य; असतां खाणावळीचे डबे!' ।
ऐसें उत्तर ऐकतां, वर निघे उत्साह त्याचा दबे. ॥१॥

'कांहीं ध्येय असे ? ' पुसे वर दुजा.'हा प्रश्न कां वाउगा?'
"ध्येय स्पष्ट नरापुढें मग कसा तो हिंडतो बा उगा ! " ॥
दैवें स्वप्रतिबिंब त्यास दिसलें; होता पुढें आरसा ।
आली कींव मुलीस, तो न बसला तेणें तिथें फारसा. ॥२॥

" विद्येचें फल काय ? " " एकचि असे–सेवा ! "
" तिची देवता ? " ।
"संख्याहीन समाज अज्ञ उरला जो आमुच्या देखतां! "॥
'त्यातें काय वहाल!'"हें सुमनची.""देशोन्नतीचा पण !
आहे दारुण ! चाललों." वर म्हणे मी होऊनी आपण. ३

"सांगें गोष्ट मुलांस मी इटुकली, त्यां झोंप आणावया. ।
देती उक्तिक स लक्ष सगळे, राजे व राजप्रिया. ॥
ऐकोनी स्तुतिपाठ नर्मसचिवा, देती बिदागी स्वयें. "
"भाटाचीं मुलगी न मी पति असा माझ्या मनाला नये!"४

" पाहोनी स्वर मी उठें, शुभ बघें वेळा प्रयाणास ही ।
ज्योतिर्विद् दिसतां पुढें करिं सदा मीं कुंडल्यांची वही ॥

कार्यारंभ करीं न मी बघितल्या वांचोन सारे ग्रह ! ” ।
“श्रद्धामूढ नको नको पति मला माझा असा आग्रह.” ५

“ आहें जो सुत, बंधु, बांधव, सगा शाळेंतला सोबती ।
शेजारी, धनको, ऋणी, गुरु, धनी इत्यादि भावी पति ॥
त्यांचे हक्क बजावितों न करतां कर्तव्य योग्य क्रमें ! । ”
“भोळा निव्वळ ! मन्मना न पति ये मीं सांगतें संभ्रमें!”६

“ आहें वित्तबलादियुक्त वर मी तत्रापि संस्था अशी ।
लोकीं जी घरजांवई म्हणुन ती द्यावी बुडोनी कशी ? ॥
हुण्डा तो नलगे मला त्यजिन मी कुण्डा जसा अंगणीं !”
“स्त्रीचा पोष्य नको पति,द्विजचि तो दातृस्त्रियांच्या गणीं”७

तों गेला वर एक ओरडत कीं बाला करीं कातरी ।
घेवोनी वरजातिपुष्पमय ही माला इथें कातरी ! ॥
तेथें चूक न आमुची जर तिचा ओंका गळा राहिला !
ज्याचें तो करितो स्वतः अहित हें जाऊन सांगा हिला!८

मामा बोलत “म्हाळसे ! पळविशी तूं या वरांशीं ! मज ।
वाटे मारुतची नभांत विखरी त्या तूळराशी अज ! ॥ ”
लावी दार दिसे सकोप, नकळे कांहींच खोटें खरें ! ॥”
“लग्नाची मुलगी इथें न” इतुकी द्वारीं लिही अक्षरें. ॥९॥

आजी म्हणे मनिं “ मुलें भकलीं पहा हीं ।
मातें उगी न बसवे बघुनी तऱ्हा ही ॥
धाता पुरा स्वमनिं कल्पितसे यथाच
येतें तथाच घडुनी नच अन्यथाच ! ॥१०॥ ”

प्रसंग १२

कंटाळूनिच काय कीं परतुनी जातां कुमारी खरे ।
आजी तीस पुसे " गडे ! वर बरे यांहून कोठें बरें ? ॥
केला त्वां अविचार देउनि वरां सर्वांस अन्तीं " न " च ।
जा कोठें उलटून घांट पळसा पानें सदा तीनच ! " ॥१॥

मामा व मामळ व मी दुसऱ्या दुपारीं ।
जो तो मुखांत चघळी चिकणी सुपारी ! ॥
आजी सवत्सल म्हणे बघुनी दुरून ।
" वत्सें पहा रंवथ हीं करती बसून ! " ॥२॥

येई पुढें वदत " काय बरें खरेंच ।
होतें तुम्हांस पुसणार अतां बरेंच ॥
तोंडा पुढें मम उभें इतक्यांत होतें. ।
हं ब्रह्म विस्मृतचि आठवलें अहो ! तें. ॥३॥

प्राणी जो उठल्या तसेंच बसल्या सर्वत्र थट्टा करी ।
जन्माची सगळ्या पहा करुनि तो थट्टाच घेतो खरी ॥
भाषा सोड विदूषकी हृदयिं घे माझ्या बऱ्या हेतुला ।
बाळे ! सांग मनांत लग्न अपुलें कर्तव्य आहे तुला ?" ॥४॥

आजी दिसे चढलि फार करून कोपा ।
होता उपाय नमनाविण त्या न सोपा. ॥
येतें जिवावरचि जें चुकल्यें म्हणाया ।
तें साधलें प्रथम कार्य पडून पायां ॥५॥

आजीचा मग लालवर्ण मुखिचा रागासवें ओसरे ।
‘ प्रश्ना उत्तर पाहिजे सरळ ’ हा हेका न कांहीं सरे ! ॥
तेव्हां मी म्हटलें, “नसे दृढ मुळीं जें सांगवेना सुखें ।
पर्यायें वदलें तसें वदविलें मीं मैत्रिणीच्या मुखें. ॥६॥

होतें ठेवुनि नेत्र कान उघडे जों मग्न विद्यार्जनीं ।
सोहाळे सगळे मला समजले जायापतींचे जनीं. ॥
वाणी जों नच ‘ सावधान ’ पडली कानीं विवाहीं खरी ।
व्हावें सावध तोंचि वाटत मला त्या रामदासा परी. ”॥७॥

आजी सत्वर बोलली धरुनियां सक्रोध नाकास या ।
“ज्याला वाक्य पुरेल त्यास नकच्ये प्रस्तावना कासया !”॥
बोलें मी “ न अवश्य वाक्य. कथितें शब्दांत एकाच तें ।
याया उत्तर कारणें न कळतां सारीं तुझीं कांचतें ” ! ॥८॥

आजी बोलत “ लग्न हाच पहिला धर्म स्त्रियांचा खरा. ।
शास्त्रात् रूढि बली असून मिळतो धर्मा तिचा आसरा ।
दोन्हीं ऐहिक पारमार्थिक सुखें साधून आर्यस्त्रिया ।
होती धन्य जगांत वर्णुं कुठल्या शब्दांत ही सत्क्रिया ? ” ९

ही प्रीतियुक्त मधुराक्षर हृद्य वाचा ।
काढीत पूर नयनीं मम आसवांचा. ॥
आजीसहि द्रव सुटे. मग उत्तराचें ।
गेलें उद्यांवरतिं कार्य अखेर साचें ! ॥१०॥

प्रसंग १३

झाली वेळहि कालची व जमली ती कालची मंडळी ।
मामी मात्र नवी मुला म्हणत " चुप् " द्वारीं उभी
मोकळी. ॥
द्यायातें सरलार्थ उत्तर तदा मीं होउनी आपण ।
केलें अंगुलिला उभारुनि वरी हें हेतुमद् भाषण. ॥१॥

" नारींची सुखसाधनांत गणना चित्ता न दे शान्तिला ।
धंदा तें घर काम आंदण तिचें नाणी प्रतिष्ठा तिला ! ॥
झाला फार उदार अन्य नर तो मानी तिला दागिना ।
ज्याचें त्यास;दुजास दुःख न कळे जन्मास गेल्याविना.॥२॥

जें तूं सांगसि ' जन्मजात असते स्त्री लग्नधर्मी ' न तें ।
मातें मान्य; अजात त्या संवयिचें थोतांड मी मानतें ॥
द्यावा आश्रय ज्या गतानुगतिकें लोकें सदा रूढिला ।
धर्माला वद कॆंवि आश्रय तिचा येईल कामा ढिला ! ॥३॥

पश्चात् खेद नको सहर्षहि नको शीघ्र क्रियेचा क्षण ।
संसारांत शिरावयास न दिसे कांहीं मला कारण. ॥
संसारीं वद अन्य लाभ घडतो स्वार्थाविणें का कधीं ! ।
लोकीं स्वोदरपूरणांत नुसत्या मातें दिसे काकधी ! ॥४॥

स्वार्थाला वश होतसे पुरुष हें पाही तयाला कळे. ।
स्त्रीजातीस न देतसे उरुनियां अस्तित्व तें वेगळें. ॥
मी ती मींच व रूढि रूढिच ! परी स्वातंत्र्य जी वस्तु ती ।
इच्छीं घालविण्या न मी कुणी करी निंदा करो वा स्तुति"

आजी होउनि लाल तोंच वदली " होणार तूं स्वैरिणी ।
पोरी उद्भवलीस भांग तुळसीपोटांत तूं वैरिणी "॥
" छे ! छे ! " मी म्हटलें " नको भय तसें रक्षीन गे
शील मी ।
नीतीचा पथ सोडती न सहसा आर्य स्त्रिया संयमी ! ॥६॥

अज्ञानाचें इथुनि तिथुनी पूर्ण साम्राज्य गाजे ।
आपत्तीचे नग पसरले दुःखदाते जगा जे. ॥
प्रान्तोंप्रान्तीं पटुकटुतर द्वेष विद्वेष माजे ।
ऐशी होतां स्थिति विकटही काय कीजे समाजें ? ॥७॥

झालीं, होतिल, होति. सर्व गमती लग्नें मला सोडती ।
त्यांचा नाद अनिष्ट अन्त बघुनी कोणी न तीं सोडती ! ॥
धर्माचा पट मांडुनी पुरुष हा लावी स्त्रियांचा पण ।
रूढीचे करिं अक्ष घेउन हरे. हा द्यूत खेळे पण ! ॥८॥

हें प्रेम मत्प्रकृतिचें पुरुषावरी न ।
आत्मैक्य मानुनि समाजहिता वरीन ॥
मातें न दुःख; परदुःख हरीन पाहें ।
प्रेम स्वरूप नच मानुष, दिव्य आहे, ॥९॥

अल्प ग्राम्यसुखार्थ–कैंवि सुख तें–सारें असे दुःख तें. ।
'संसारीं शिर जा ' असें म्हण तरी आज्ञा तुझी पाळतें. ॥
नाहीं वाढविलीस तूं मज परी दुःखांत लोटावया "
ऐसें बोलुन हस्त जोडुन उभी मी शांत वेळेस या. ॥१०॥

आजीचा मग चेहरा हळू हळू झाला बहू उज्ज्वल ।
वाटे चित्ति नवा विचार शिरुनी ये निश्चयाचें बल. ॥
बोले ती "मम कार्य ऐहिक नुरे, ठेवूं भवीं कां रती ? ।
श्रीकृष्णा अवतार कार्य सरतां आलीच ना हार ती ? ॥१॥

जी लोकांकरतांच मोक्ष पिकवी त्या आज काशींत मीं ॥
देह त्यागिन हा करून तप त्या शीतोष्णवृष्टींत मीं ! ॥
मामाला तुज आज मी निरवितें दोघांस विश्वंभरा. ।
तो पोषी जग एकलाच विनवूं कां मानवां शंभरां ?" ॥२॥

मामा स्तंभित जाहला मज गमे गेहीं उभा धारण ! ।
आली तीच दशा दिसून सहजीं मामींत साधारण ! ॥
भ्यालें काय ? उरे न धीर, नयनीं ये नीर तेंही जिरे. ।
दृष्टादृष्टिविणें न कार्य दुसरें डोक्यांत माझ्या शिरे. ॥३॥

" येती गोष्ट थरा न या जर " म्हणे तो तेधवां माभळ ।
" पूर्वेचा रवि पश्चिमेस उदया येण्यास घेता पळ ! " ॥
आजी बोलत "सत्य ! सत्य ! गुरुजी ! ही हिंदुंची संस्कृति।
काशीवास व तीर्थवंदन सदा,अन्तींच ईशस्मृति." ॥४॥

आतां श्राव्य सुरांत माभळ वदे "हें 'सत्य' आहे खरें ।
तें पडतां अकल्पितपणें [illegible] [illegible] लेंकरें ! ॥
आम्ही वृद्ध सुजाण आणि अमुची सांगू कशी नात ही ? ।
झाली शिक्षित फार फारचि तरी भोडे अजाणंत ही !

लोकीं हट्ट पदार्थ काय असतो धोंड्याहुनी वेगळा ! ।
खातांना दुखतात दांत व रसें होतो न ओला गळा !" ॥

आजी बोलत " सर्व रोंख तुमचा आला कळों साभळी ।
जाणा एकच गांवच्या सकल या बोरी तशा बाभळी !६॥

तोंडी जन्मभरी करीत सुटण्या मी का समाजाग्रणी ? ।
पावूं भंग ! नमूं न, कीं कळकची दोघीजणी कोंकणी ! ॥
मी ज्या सांगितल्या खरेंच नसती त्या फोल माझ्या म्हणीं ।
मातें पोंचवण्या चला जर न ये ती आडवी ब्राह्मणी ! "

बोले साभळ "सज्ज आश्रित पुन्हां ही संधि का सांपडे ? ।
गाड्याच्या सह आयतीच मजला यात्रा नळ्याला घडे. ॥
येतां उद्धरण्या स्वयें भगवती चालून गंगा घरीं ।
घेई एकचि आळशी न भरुनी पुण्याइच्या घागरी !"॥८॥

आजी जाउनि पोंचली निज मनें केव्हांच ती काशिला ।
जाई मागुन देह निर्द्रव, जरी चन्द्रें द्रवे ती शिला ! ॥
मागें पाहिल कैक वेळ चिमणी गेल्या उडोनी पिलें ! ।
आजीनें नच एकवार फिरुनी आम्हांकडे पाहिलें." ॥९॥

आलें नाहीं मनांत तोंच करिती कार्यें मनस्वी जन. ।
यांच्या एक गुणस्तवांत सगळी टीका करो मज्जन. ॥
गेलें मागुनि मीहि पाउल तिच्या ठेवोनियां पाउलीं ।
मागें जा म्हटल्याहि घोळत पदीं जाते जशी साउली.॥१०॥

प्रसंग १५

संसाराच्यावर सातिल तें शीघ्र सोडून पाणी ।
आजी राहे वसति करुनी जेथ तो शूलपाणी ।
सांगू काइ ? स्वपर नुरला भेद जीच्या मनांत ।
ती आजी कां गणिल सुत वा जांवई, सून, नात ?॥१॥

जेथें भावें द्विजगण न जों गाउनी थोरवीला ।
प्रातः संध्या करित असतां अर्घ्य देतो रवीला ॥
तेथें आजी अमरतटिनीतीर तें तोंच गांठी ।
साधी स्नान प्रतिदिवशिं हें केवढें पुण्य गांठीं ! ॥२॥

भक्त्युद्रेकें निज सुमन तें वाहुनी भैरवाला ।
नामोच्चारासह करुनियां हस्ततालें रवाला ॥
आत्मज्योति स्थिर उजळुनी आरती आत्मभावें ।
ओंवाळोनी विनवि, मनिचें प्रेम अन्या न ठावें. ॥३॥

" माझ्यापाशीं करयुगल हें आणि हा एक माथा ॥
या वांचोनी किमपि न दुजें ठेविलें भूतनाथा ! ॥
हा मी माथा ! नमवुनि पुढें जोडितें ह्या करांतें ।
केलें सारें मजसिं दिसलें शक्य जें शंकरा तें. ॥४॥

रागद्वेषादिक विकृतिंचा सूक्ष्मही वास नाहीं ।
झालें माझें मन शुचि पळे वैरिणी वासना ही ॥
या जीवाला सुख न मिळतें आज या जीर्ण देहीं ।
त्यांतें कीजे शिवमय विभो मागणी अल्प दे ही." ॥५॥

कालानें जें पिकुनि सुकलें पान त्या पिंपळाचें ।
पावाया तें पतन भुवरी कार्य नाहीं पळाचें. ॥
आजीच्याहि पतन तनुचें जाहलें त्या परीस. ।
सोनें झालें सकल पुसता 'काय भेटे परीस?' ॥६॥

गेली ! गेली ! अहह ! निघुनी केवढी कर्मयोगी
लोकीं येण्या कधिंहि न पुढें स्त्री म्हणोनीच जोगी ।

केलें अस्थिग्रहण मुलिनें जन्हुच्या वीचिहस्तें
आज्ञा जाया परत दिधली पाहिलें हें समस्तें ॥७॥

गेलों गांवा परतुन न जों तों समाचार घेती ।
तोंडाजोगें वदति सगळे गोष्ट जेव्हां निघे ती ॥
मागोनी ते म्हणति "नडली या मुलांची घमेंडी !
पारंबीही तुटुन पडली राहिली नाहिं शेंडी !" ॥८॥

मामा बोले "उजळ शिरिंचे आमुचें छत्र गेलें !" ।
"काळें कैसें" म्हणत गुरुजी "धर्मनिष्ठेस नेलें" ॥
मातें वाटे त्रिभुवन जयी होय तत्त्वाभिमान ।
मामी साध्वी मुळुमुळु रडे नाकळे संविधान ! ॥९॥

जेणें नासे बळ सकल तो कासया शोक वांया ।
स्त्रीला बाधे दृढ विषमता ती हवी घालवाया ॥
नारी व्हाव्या समुचित पथें न्याय्य सत्ताधिकारी ।
संस्था स्थापीं बहुविध पुरीं राहुनी मी कुमारी ! ॥१०॥

ताताचा कल कळतांच आढ्य माई ।
"केली वा ! कशि मुलिनें" म्हणे "कमाई !" ॥
दादाही कथि भयभीत मावशीला ।
कीं बाळी वरिल यशास चारुशीला ! ॥११॥

समाप्त

—मुद्रक :—
कृष्णाजी नारायण सापळे.
१५-१७ त्रिभुवन रोड, गिरगांव मुंबई ४

रामकृष्ण प्रिंटिंग प्रेस, मुंबई नं. ४